

Jeffrey Goldberg

LÉLEKHALÁSZOK ÉS ÚJ MEGTÉRŐK

Jeff Seidel azonnal a tárgyra tér. „Zsidó vagy? Zsidó vagy? Van hova menned sábeszre? Van hova menned sábeszre?”

Seidel célja nagyon egyszerű: nem vallásos zsidókat kiszemelni és megnyerni őket a vallásnak. Már ezerszer óva intettek ezektől a fickóktól. Meghívják sábeszre vacsorára, és egyszerűen egy Méá Seárim-i pincében találsz magad bezárva, ájulásig tömnek sólettel, majd mire magadhoz térsz, már össze is házasodtál egy tizenhat éves, parókás lánnyal.

Én azonban a saját szememmel akartam látni a jelenléte. És ezzel aligha állok egyedül. Minden évben fiatal világi zsidók ezrei ostromolják *Jeruzsálemet*, valami régi időkbeli származó vallás nyomában, és Seidel a Jeruzsálemi Zsidó Diák Információs Központ igazgatójaként az ortodox közösség egyik őrszeme. Mozgalma világi zsidókat térít vissza a hagyományos judaizmushoz.

Seidel nem egymaga kívánja véghezvinni e csodát. Inkább amolyan „cirkáló igazgató”-ként működik, aki előadásokra, ortodox sábeszvacsorákra irányítja az embereit, valamint olyan programokra, melyeken világi zsidókat arról próbálnak meggyőzni, hogy a Tórát valójában Isten maga írta; s végül olyan jesivákba tuszkolják őket, amelyek a *ba'alé cúvá* (új megtérőkre) szakosodván vallásossá gyúrnak a már jól előkészített emberanyagot.

Seiddel az Óváros zsidó negyedében ismerkedtem meg egy péntek délután. Könnyű zsákmány lehettem: simára borotvált képpemmel, pennsylvaniai egyetemi pólóban, kissé kusza tekintetemmel. Seidel alacsony termetű, kopaszodik, és barna-fehér mozaikmintás cipőt visel. Nem nézem ki belőle, hogy képes lenne csapdába ejteni egy Méá Seárim-i sötét odúban vagy bárhol másutt.

Érdekel a dolog, válaszolom.

De haladjunk csak szépen sorjában. Ellenőrzi a családfámat. „Mindkét szülőd zsidó? Anyád zsidó?” Amint meggyőződött vérbeli eredetemről (sokkal kevésbé követelőző, mint a Belügyminisztérium), megkezdte a vásárt. Már majd' tíz éve ezzel a biznisszel foglalkozik.

„Elhelyezünk egy családnál vacsorára – mondja –, így meglátod, hogyan élnek a vallásosok. Nagyszerű lesz. És semmi erőszak.” Hozzáteszi, hogy semmilyen „vallásos” dolgot nem vagyok köteles betartani. „Sábeszre jobb valamilyen családdal enni, itt ugyanis nincs McDonald's. Ha ilyenkor kívánsz étteremben en-

ni, az arabokkal kell együtt enned” – teszi hozzá, s arcán átvonul a végtelen undor hulláma.

Elengedem a fülem mellett az aljas célzást, és elfogadom az ajánlatát. Elintézi, hogy az éjszakát a *Heritage House*-ban, egy fiatal zsidók számára fenntartott vallásos szálláson tölthessem, de hangsúlyozza, ha nem akarok, nem kell ott maradnom.

A szállóban úgyszintén nincs semmi kényszer. A New York-i születésű *ba'al cúvá*, aki az adataimat felveszi, az Ajs Hatora Jesivába jár. Rövid, szőke hajú, izgága, huszonöt év körüli fiatalember, aki bármelyik Ivy League Campuson otthonosan mozogna. Rövid nyitóbeszédében a ház vallásos jellegére semmilyen hangsúlyt sem fektet. Egyszerűen csak jó kiindulópont, amíg az ember az Óvárossal ismerkedik – jegyzi meg.

Beszélgetésünk alatt mohón próbál felfedezni közös szálakat közte s énköztem; egy valamikori világi zsidó a még mindig világi zsidóval. Baseballról és Long Islandről mesél, engem egyik téma sem érdekel különösebben. A jesivára terelem a szót, faggatom, hogy érzi ott magát. A „két srácról „szóló sztorija,” akik az Operánál rapet táncoltak”, azonnal félbeszakad, ahogy az újonnan megtalált vallási láza felszínre bukkan.

„Szeretem, szeretem, szeretem a Tórát tanulmányozni” – hadarja izgatottan. Felkísér az emeletre. A Heritage House-ban több hat-tíz férőhelyes szoba áll fiúk rendelkezésére. A lányok egy külön Heritage House-ban szállnak meg. Délután hatkor a ház lakói szinte kivétel nélkül Seiddel igyekeznek a *Falhoz*, hogy családívacsora-helyet kapjanak. Addig hálózobatársaimmal ismerkedem.

Mike huszonkét éves, Michigan államban végzett, épp most tért vissza Egyiptomból. Az Óváros ortodox közösségében felfedezett egy ingyenbüfét. „Az Ajs Hatoránál van a legjobb reggeli” – bűgja.

Egyesek Istent keresik az Óvárosban, mások ebédet.

Aztán itt vannak a lófarkos, nagyravágyó úrvándorok. Adam, aki eredetileg Texasból való, épp most érkezett Izraelbe; Isztambulban szemmel láthatólag kellemetlen tapasztalatokra tehetett szert. Egy hete a Heritage House vendége, s már részt vett egy haszid *tisen* (lakomán), egy rebe követői ünnepélyes sábeszi összejövetelén, amelyet „klassznak” minősített. Ahogy erről hamarosan magam is meggyőződhetem, a *tist* sok mindennek lehet találni, csak klassznak nem.

Másokat nem az étel s nem is a „klassz” *tisek* vonzának ide, hanem a vágy, hogy önéletrajzukat a zsidó tapasztalattal egészítsék ki. Főiskolát, jogi egyetemi előkészítőt végzett fiatalok, akik egész életükben gyűjte-

nek élményeket, hogy egy önéletrajzban két sorban össze tudják foglalni. A nagy turné egyik állomása: egy ortodox hétvége.

Végül pedig itt találhatók azok is, akik tényleg valami többet keresnek annál, amivel már rendelkeznek. A hétvége során több ilyen emberrel akadok össze, az Ajs Ha-Torában pedig nem egy olyasvalakivel, aki meg is találta, amit keresett.

„Filozófia szakos hallgató voltam, a vallással szemben erős előítéletekkel, de ha tényleg igaz az, hogy a Tórát Isten írta, az mindent más színben tüntet fel” – mondja Dan, aki a Chicagói Egyetemen végzett, és orvosi tanulmányokat szeretne folytatni. Most fejezett be egy két és fél éves „Felfedezés” elnevezésű programot, mely komputeres elemzéssel próbálja bizonyítani a Tóra Isten kezétől történt eredetét. Dan úgy véli, alapvető kérdések merültek fel benne eljövendő életét illetően. „Nem igazán tudom, mit csináljak – magyarázza. – Szeretném az életemet a mostaninál magasabb szinten élni, de a szervezett vallástól még mindig óvakodom.”

Dan háttére sok más fiúéhoz hasonló, akik itt szintén vallásos programokon vesznek részt: értelmiségi vagy hivatalnok szülők, kertvárosi jólét, színvonalas iskolázás. Sokan közülük reform zsidó neveltetésben részesültek, amely – ahogy Dan állítja szó szerint: – „keserű szájját hagyott maga után”. „Visszanézve – mondja – egyszerűen nem fogom fel, miért kellett tréflit felszolgálni a templomunkban. A templomunktól semmit nem kaptam. Úgy hagytam ott, hogy a judaizmust nevelésnek és értelmetlennek tartottam. Most pedig másfajta emberekkel találkozom, akiknek az életében a vallás központi helyet foglal el, és így boldogok.” Dan azt tervezi, hogy eltölt még itt néhány napot, s jesiváórákat fog látogatni.

Közeledik a hat óra. Elindulunk a Falhoz. Seidel már egy hatvan-hetven fős csoport gyűrűjében szónokol: a Héber Egyetemen tanuló diákok veszik körbe, valamint kibucönkéntesek és turisták. Seidel most a nagy *maestrot* alakítja.

„Kohenékhez két vendég kell, Goldfarbékhoz négy” – kiabál, miközben a bolyból kisebb csoportok szakadoznak le, hogy aznap esti házigazdáikkal megismerkedjenek. Jómagamat valakivel párban a Méá Seárim közelébe küld, egy fiatal amerikai pár otthonába. Seidel szinte valamennyi vacsorahelye amerikai bevándorlókhoz vagy hosszan itt-tartózkodó külföldiekhez szól.

Ahogy az arab negyeden keresztül a Méá Seárim felé tartunk, a sábeszcsaládunkhoz vezető férfi arról beszél, hogy miért lát vendégül három vadidegent a házában minden sábeszkor. „Igen erősen hisszük, hogy valamit át tudunk adni” – mondja kísérőnk, egy Brooklynban született középkorú hászid férfi. „Azzal, hogy nektek a sábesz élményét nyújtjuk, micvét teszünk. Még ha nem követitek is a vallási előírásokat, mégis kóser ételt esztek, és kiddus bort isztok...”

Társam megkérdezi, nem fél-e éjszaka átsétálni Jeruzsálem arab részein. Összehúzza a szemöldökét, és így válaszol: „Az arab tolvaj, az arab gyilkos, az arab a szí-

vedet is kivágja a helyéből, de nem ostoba. Ha itt tesz valamit ellenünk, kijárási tilalommal sújtják őket, és ezzel be is csukhatják a boltot.”

Olyan volt, mintha téglával dobált volna meg bennünket – ez a nyájas, vallásos ember hirtelen lement ádáz fajgyűlölőbe. Szerencsére hamarosan elbúcsúznak egymástól. A mi fiatal amerikai párunknál nem tapasztaljuk ezt a nyers előítéletet.

Kohenék – a nevet megváltoztattam – intelligens és jószívű házigazdák. A férfi azért jött Izraelbe, hogy az Ör Száméáh (Az Öröm Fénye) Jesívában tanuljon; a nő a kisbabájukra vigyáz.

Vacsora előtt türelmesen bevezetnek bennünket számos sábeszi szokásba, többek közt a kézmosás fölött elmondott imádságba. Amikor a társam elköveti azt a baklövést, hogy mosakodás után, de még a *hálá* (kendővel letakart szombati kalács) fölött elmondott ima előtt megszólal, mindenki jóindulatúan kuncog. Ebben a házban nem találkozni önelégült türelmetlenséggel.

Kohenék rajtunk kívül még néhány *ba'al cívá* diákokot, a férfi jesivatársait is meghívták, és a beszélgetés fonala arra terelődik, hogyan lettek vallásosak. „Én mindig is zsidónak éreztem magam – mondja Kohen –, de az érzés nem elég az azonosságodat fenntartásához. Fokozatosan ébredtem rá, hogy zsidó akarok maradni, és ennek az egyetlen módja, hogy a judaizmust gyakorlattá tegyem, ne csak érezzem.”

Diplomatikusan feltesszük a kérdést, hogy szigorú

A TORA ORZOSINEK KOZOSSEGE A MEÁ SEARIMBAN
FOTO: KOBANYAI JÁNOS

MÉÁ SEÁRIM - A MAGYAR HÁZAK. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

judaizmusuk megengedi-e a rasszista általánosítást, s lefestjük a férfit, aki házukhoz vezetett. „Az effajta kijelentések abból a Tórából származnak, amelyet még nem ismernek, s nem abból, amelyet már igen” – feleli Kohen. Azaz, ha valaki ismeri és érti a Tóra fajgyűlöltre vonatkozó kitételeit, akkor azt is tudja, hogy a Tóra ezt határozottan tiltja.

Szóba kerül a nők szerepe is a hagyományos judaizmusban. Kohenné, aki szintén *ba'álát cúva*, elárulja, hogy a vallás néha kényelmetlen dolgokat követel meg tőle. „Nem szeretem befedni a hajam – ismeri be –, de a vallás követésének különféle oldalai valamennyiünk számára nehézséget jelentenek. Ez azonban egy csomagegyezség, és a teljes csomag a nő számára igazságos. Belülről megfigyelhető, hogy a judaizmus valójában védelmezi a nő jogait, és felmagasztosítja őt.”

A vacsora után az egyik jesivatanítvány a Méá Seárim szívébe invitál bennünket egy hászíd *tisre*. A *Karliner Jesiva* felé indulunk. Az úton elmagyarázza, hogy amikor a haszidok gondtalan, örömteli sábeszünneplését nézi, „érzelmi elemei” feltöltődnek. „Régebben egyik bárból a másikba jártam, most egyik *tisról* a másikra.”

Érkezéskor a zsúfolt folyosón át a *bét midrásba* (tanház) türemkedünk: ez a fő tanterem. Mindent elárasztó hőség fogad bennünket és fülsiketítő zaj, valamint vagy

ezer, a fején *strámlit* (prémsüveget) viselő haszid hihetetlen látványa, akik a padsorokba préselődve, hullámzó felsőtesttel és dobogó lábbal lázasan zengenek dicsőénekeket rabbijuk tiszteletére, aki a szoba közepén egy asztalnál ül.

„Mi ezt soha nem csináltuk New Yorkban, a brooklyni Emmanuel templomban.”

Továbbmegyünk egy másik *tisre*, melyet a Toldot Áron Jesívában tartanak. Itt is át kell verekednünk magunkat a tömegen a padokig, ahonnan haszidok százai énekét hallgatjuk, míg rebéjük falatozik. Amint végez egy fogással, hászidok tucatjai ragadják meg a tányérját, a maradék hal egy darabkája érintésének a dicsőségére pályázva. Hatalmas pajeszaikkal, túlméretezett *strámlijaikkal* és csikos köntöseikkel számomra ugyanolyan idegenek, mint a hopi indiánok kukoricatáncosai – de hirtelen rádöbbenek arra, hogy ezeknek a hászidoknak a dédapjai az én dédapáimmal együtt járhattak ugyanazon orosz falvak ugyanazon *suljaiba* (tanházaiba).

Körbenézve sok embert látok pajesz és *strámlit* nélkül. Inkább nyakig gombolós inget és kötött kapedlit viselnek, arcukat simára borotválták. Úgy látszik, a Toldot Áron-beli hászidok, akik pedig nem arról híresek, hogy a tolerancia bajnokai lennének, mégsem bánják, ha a modern ortodoxok is részt vesznek a mulatságukon.

Másnap reggel visszatérünk a Falhoz, hogy ismét találkozzunk igazgatónkkal, aki ezúttal egy közeli, szélsőségesen ortodox családhoz irányít ebédre, akiknek mintha kilencvenhárom gyerekek lenne.

A negyven év körüli apa kissé ijesztő. Az ebéd közben sűrűn kifordítja szemét, karját az égnek emeli, és vékony, magas hangon kántálásba fog. Képtelen voltam eldönteni, hogy Istennel állt-e közvetlen összeköttetésben, vagy csak teljesen elmezavarodott volt. Azt viszont azonnal láttam, hogy a felesége nemigen ér rá a felmagasztosulásra, miközben gyermekeit próbálta etetni és fegyelmezni.

Ebéd után visszamentem a Heritage House-ba, hogy meghallgassam az előadást, amit az Ajs ha-Tora-beli fiúk, sokatmondó pillantással, szexelőadásként vezetnek fel. Az egyórás szpícs üzenete – a fiatal „házi” rabbi tartotta – a következőkben foglalható össze: „*A szex valóban kiváló, de ne csináld!*”

A rabbi okos és magával ragadó, a témaválasztása azonban nem volt túl bölcs. Hallgatósága közül a fél társaság péntek esténként valószínűleg még mindig peperoni pizzát eszik, úgyhogy a családi tisztaság törvényiről és a szexszel kapcsolatos *halákai* fogalmakról szóló értekezésnek nagyjából olyan fontosságot tulajdoníthatott, mint Szaddám Huszein a sajtószabadságnak. Egy előadás a kóserség és a sábesz megtartásának jelentőségéről – amelyek kezdő mérföldkövek a vallási előírások betartásához vezető úton –, ha nem olyan csiklandós, is de lényegesebb és hasznosabb téma lett volna.

Délután négykor Jeff Seidel körülbelül harminc embert az arab negyed zsidó szent helyeit bemutató körútjára visz. Ez a hétvége legkiválóbb politikai jellegű

programja. Az üzenete egyértelmű: az egész város feletti zsidó hegemonia történelmi igazolása. Tényleg látunk olyan emlékeket, amelyek mellett számtalan óvárosbeli sétám során észrevétlenül mentem el, és a nacionalista-vallásos távlatot is érdemes tanulmányozni.

Dant, azt a fiatal amerikait, aki a „Felfedezés” programon vett részt, utunk során különösen a jesivák érdeklik. Több Ór Sámeah-beli diákkal töltötte együtt a délutánt, ahol vendéglátói alaposan megdolgozták. „Ezek a jesivák igen rugalmasak a rövid ideig tartózkodó diákokkal – mondja –, és jövőre még mindig elkezdhetném az orvosi egyetemet. Csak kicsit tovább maradnék, ennyi az egész. És az ember tényleg sokat tanul a jesivában, például azt is, hogyan kell gondolkodni és memorizálni. Ez igazán jól jönne.” Dan nem engem próbál meggyőzni. Inkább mintha egy, majd a szüleinek tartandó beszédre készülne.

David évekig nehezen jött ki a szüleinevel. Pennsylvaniában született, az Ajs ha-Torában már két éve tanul. Azt állítja, nem kíván visszatérni Amerikába, sem korábbi életmódjához. David mellett ülök a *szuda slisi* (harmadik sábeszi étkezés) alatt, az Ajs Hatorában. Körülbelül nyolcvan, főleg fiatal, leginkább angolul beszélő fiú – valamennyi *ba'álé cúvá* – eszik együtt a sábeszt záró imák előtt. David, a jesiva egyik veteránja, megmutat néhány embert a teremben. „Az a srác ott régen zsidó volt Jézusban, az a másik keresztény Jézusban – és az a fickó pedig maga volt Jézus!” – magyarázza.

Az Ajs ha-Tora bizonyos szempontból a lelki hajléktalanok menekülttáborra, de sokan, akikkel megismerkedtem, meglepően összpontosítottak és céltudatosnak tűntek. David például pontosan tudja, mit akar. Szerzett már két egyetemi fokozatot politológiából, és néhány további, jesivában eltöltött év után tudós karrierre pályázik. A szülei azonban nyomást gyakorolnak rá, hogy hagyja ott a jesivát. „Azt hiszik, hogy egy kultusz szippantott magába – meséli. – Újra és újra elmondom nekik, hogy vallásossá válni épp az ellenkezőjét jelenti, mint egy kultuszhoz csatlakozást. Ülünk és olvasuk a szent könyveket, vitatkozunk és kiabálunk egymással, mert különbözőképpen értelmezzük tanításait. Egy kultusz arra törekszik, hogy kiölje belőled az önálló gondolkodást. Ez pedig épp az ellenkezője: intellektuális kihívás.”

Jichák, a huszonnégy éves New York-i, akit azóta érdekel a tradicionális judaizmus, amióta egy hetet töltött

A SIRATÓFALNÁL. FOTÓ: KÖBÁNYAI JÁNOS

jesivában tartózkodó barátjánál, egyetértően bólint. „A bár micvómon azt sem tudtam, mit olvasok. Az ilyesmi kész komédiává alacsonyítja vallásunkat. Sokkal inkább teszi üres kultusszá, mint az, amit itt csinálunk.”

Jicháknak is zűrös a szüleinevel a kapcsolata. Amikor arról faggatom, szerinte nem túl gyors-e ez a változás a szülei számára, ingerült dac villan fel hangjában: „Az ő útjuk: hibás út. Az a helyes út, amin én haladok. Megpróbálom őket rávenni, hogy minél többet tanuljanak vallásukról.” Jichák közelebb hajol hozzám, ég a tekintete, arca kipirul. „Papírtányérokot hoztak be, de a konyhát még mindig nem elég kóser módra vezetik. Továbbra is ugyanazt a hűtőgépet használják, amelyben disznóhúst tartottak” – leplezi le előttem a szüleit. (David közben félrehúz és bizalmasan megsúgja, hogy Jichák az, akit a vallásos közösség FBT-ként tart számon: „Fellángolt Ba'ál Cúváként.” „Egy-két év múlva le fog csillapodni” – teszi hozzá.)

Azt is elmeséli, hogy szüleinek még kimért hangon is nehéz elmagyarázni a fordulatot, amely az életében bekövetkezett. „Azt kellett volna látnod, amikor első alkalommal kápedliben és szakállal mentem haza. Apámnak majdnem szívrohama volt, pedig ő egy konzervatív *sul* elnöke is volt. Azt mondta, visszautasítom az ő választását, és a nagyapját választom.” Egy pillanatra elgondolkodik. „Valamiképp, azt hiszem, igaza is van.”

H. Á. FORDÍTÁSA